

contingentibus posse sequi necessarium, sicut ex falso verum, sed non probari; ex necessariis autem solum sequi necessarium.

In c. vii probat demonstrationem constare debere ex propriis, non ex alienis, quia constat ex his quæ sunt per se, et non sufficit quod ex communibus procedatur.

In c. viii idem prosequitur quod in vii, et addit Metaphysicam esse scientiam generalem, quia communissime tractat, traditque principia. Adverte tamen quod apud aliquos, ut in textu Cajetani, caput octavum per plura capita dividitur usque ad undecimum, cum tamen apud Conimbricenses et alios caput vii comprehendat totum textum, qui in Cajetano est usque ad caput xi.

In c. ix, apud alios viii, apud alios xi, agit de principiis communibus et propriis. Principia enim sunt ea quæ demonstrari non possunt; et quædam simpliciter, id est in nulla scientia, et tales sunt dignitates; alia in aliqua particulari scientia, in qua caret medio probante, ut sunt positiones, seu definitiones; et quædam sunt principia communia, id est pluribus scientiis deservientia, alia propria, id est alicui determinatæ scientiæ deservientia. Principia communissima sunt sicut illud: De nullo verum est idem affirmare vel negare, de quolibet idem affirmare vel negare contingit.

In c. x explicat quomodo in quolibet scientia sint propriæ interrogationes, quomodo item differant demonstrator et dialecticus, quod dialecticus cumulat varia media, non demonstrator.

In c. xi distinguit scientiam, seu demonstrationem quia et propter quid, scientiam item subalternatam et subalternatam. Scientia propter quid est, quæ scit per causam proximam; scientia quia, per causam remotam, vel per effectum.

A c. xii usque ad xxiii exclusive, tractat aliqua ad demonstrationem pertinentia, ut quod prima figura sit aptior demonstrationi, quomodo demonstrationi contrarietur syllogismus erroneus, quod non sit processus in infinitum in demonstrationibus, quomodo propositiones mediatae ad immediatas possint reduci, denique quomodo inter se comparentur demonstratio universalis et particularis, affirmativa et negativa.

In c. xxiii incipit agere de effectu demonstrationis, qui est scientia. Et primo affirmat unam scientiam esse certiorē alia. Secundo dicit illam scientiam esse unam, quæ circa unum genus, seu subjectum versatur, esse vero scientias diversas, quæ diversis principiis utuntur.

In c. xxvi (aliis duobus omissis, quæ difficultatem non habent) comparat Aristoteles scientiam cum opinione; et dicit convenire in hoc quod possunt esse de objecto aliquo modo eodem; differre vero, quia scientia est de immutabilibus, opinio de mutabilibus, deinde vero, quia de eodem objecto non possunt esse in eodem homine.

In ultimo capite confert scientiam cum solertia, dicitque solertiam esse promptam conjectionem medii, seu facilitatem inveniendi medium ad probandum, unde ad ipsam pertinet respicere media, ad scientiam vero conclusiones.

Circa librum secundum.

In hoc libro agitur de causis, seu principiis demonstrationis, tam ex parte medii seu definitionis, quam ex parte primorum principiorum indemonstrabilium. De his ultimis, scilicet de principiis primis agit in ultimo capite, de medio vero demonstrationis, in reliquis antecedentibus.

Qui autem accuratam textus aristotelici explanationem desiderat, extat lucidissima apud D. Thomam circa utrumque librum, et latior apud Cajetanum.

Ordo disputandi.

Totam ergo materiam posterioristica resolutionis, quæ præcipue agit de demonstratione, ad quatuor præcipua capita, seu quæstiones reducimus. In i agimus de prærequisitis ad demonstrationem, scilicet de præcognitis et præmissis. In ii, de ipsa quidditate demonstrationis. In iii, de ejus effectu, scilicet scientia, tam secundum se, quam comparative ad opinionem et fidem. In iv, de unitate et distinctione scientiarum.

QUÆSTIO XXIV.

DE PRÆCOGNITIS ET PRÆMISSIS.

ARTICULUS I.

Explicatur quid sint præcognita et prænotiones.

Circa præcognita quatuor tradit Philosophus: Primum, tanquam fundamentum et radix aliorum, est quod omnis doctrina, et omnis disciplina intellectiva ex præexistenti cognitione fit. Et dicitur intellectiva ad distinctionem sensitivæ; neque enim omnis sensitiva ex præexistenti cognitione oritur, sic enim procederetur in infinitum, sed sistitur in cognitione sensus externi, quæ non oritur ex alia priori cognitione. Secundum est quod præcognita, quæ præsupponi debent ad omnem disciplinam et doctrinam, sunt tria, scilicet subjectum, passio, et præmissæ, seu principia; ex

his enim fabricatur demonstratio; demonstramus enim passionem de subjecto per aliqua principia magis nota. Præcognitio autem, id est id quod de talibus præcognitis præcognoscendum supponitur, est duplex, scilicet: an sit aliquid, et quid sit. Sed quia principia sunt aliquod complexum, et non simplex, non cognoscitur de illis an sint, et quid sint, sed quod vera sint. Principia enim demonstrationis, cum non solum inferant, sed etiam probent ejus veritatem, oportet quod vera sint. Tertium est dari ordinem inter præcognitiones; non quidem ex parte subjecti et passionis, sed ex parte principiorum, seu præmissarum, quia major potest cognosci prius tempore, quam conclusio, minor autem simul cum illa. Quartum denique est, quod conclusio non potest præcognosci formaliter, siquidem demonstratur, sed solum virtualiter, quia præcognoscuntur præmissæ, in quibus virtualiter est conclusio.

Circa ista duo ultima non est in præsentibus disputandum; nam hoc quartum dictum caret difficultate; de tertio vero agemus in iii articulo. Et ideo solum duo priora dicta restant explicanda.

Circa primum, advertenda sunt duo: Primum est quod nomine doctrinæ et disciplinæ intellectivæ est dissensio inter auctores quid intelligatur: an de omni cognitione absolute, an solum de discursiva, vel scientifica. Et licet posset intelligi quod omnis cognitio intellectiva oritur ex alia, quatenus secunda operatio oritur ex prima, et prima apprehensio ex sensitiva; tamen hoc non conducit ad intentum Philosophi, sed solum loquitur de cognitione probativa modo rationali et discursivo, sive scientificæ, sive probabiliter, ut sumitur ex D. Thoma, i Post. lec. 1. Et dicitur doctrina

ipsa cognitio, prout docens, et faciens nos scire, disciplina vero receptio cognitionis ab alio. Ratio autem est, quia intentum Aristotelis solum est ostendere quomodo possit aliquid de novo sciri, seu cognitio acquiri, sine hoc quod procedatur in infinitum in probationibus, neque fiat circulus probando unum per aliud, et e contra. Ad hoc autem solum conducebat loqui de cognitione, quæ per probationem et illationem acquiritur, scilicet de cognitione probata et probante, illata et inferente, ita quod cognitio probans non est necesse quod fiat ex alia priori probante, quia potest aliqua cognitio probans esse per se nota et non ex alia probatione antecedente; omnis autem cognitio probata, seu demonstrata præsupponit aliam priorem, ex qua probatur seu demonstratur; quod si cognitio ipsa non ex eo quod sit probans vel probata, sed ex eo quod intellectiva, in nobis indigeat oriri ex alia cognitione, scilicet ex sensitiva, ad præsens non spectat. Neque in præsentia tractatur illa difficultas, an intellectus dependeat a sensu, sed an disciplina, et doctrina dependeat ex alia priori cognitione.

Secundo adverte quod Aristoteles, in assignanda generatione et acquisitione nostræ scientiæ, eodem modo procedit ac in Physiis circa generationem rerum naturalium; sicut enim probat ibi contra aliquos Philosophos, quod formæ non præexistunt actu in materia latitantes, sed ex potentia illius educuntur, et sic de facto generantur, ita in nobis scientia acquiritur circa conclusiones, non quia præsupponuntur actu cognita, et solum per reminisceniam dicimur de novo eas sciri, ut Plato posuit, sed quod virtute et in potentia cognoscuntur in principiis, ex ipsis autem principiis actu redduntur cognita, sicut et probata.

Ex quibus constat fundamentum propositionis Aristotelis: Quod omnis doctrina, et disciplina ex præexistenti cognitione fit, id est, omnis conclusio ignota ex aliquo principio notiori deducitur, in quo talis conclusio sit quidem ignota in actu, cognita autem in virtute et in potentia: sicut res generantur in actu non ex nihilo, sed ex aliquo in quo continentur in potentia, nempe ex materia; loquitur ergo Philosophus de cognitione acquirenda modo humano per principia et illationem, quod pertinet ad discursum.

Circa secundum dictum discerne diligenter fundamenta, unde oritur quod aliquid sit præcognoscendum ad acquisitionem nostræ scientiæ, et quod præcognita solum debeant esse tria, et præcognitiones duæ. Quod enim aliquid necessario præcognoscendum, seu præsupponendum sit, oritur ex illo principio, quod non potest dari processum in infinitum, neque circulus in demonstrationibus. Inde enim necessario sequitur quod sistendum sit in aliqua cognitione, quæ per aliam non probatur; et consequenter illa ad probandum, seu demonstrandum alia præsupponitur, seu præcognoscitur, non vero probatur, nec cognoscitur per aliam.

Quod vero præcognita debeant esse tria, sumitur ex ipso objecto demonstrabili, quod est aliqua conclusio, in qua propria passio prædicatur et demonstratur convenire subjecto; unde præcognita solum assignantur ab Aristotele pro demonstratione, licet accommodari facile possint proportionali modo pro syllogismis non demonstrativis. Sic ergo colligit D. Thomas ista præcognita, I Post., lectione I: « Est (inquit) sciendum quod id cuius scientia per demonstrationem quæritur est aliqua conclusio, in qua propria passio de aliquo subjecto

prædicatur, quæ quidem conclusio inferitur ex aliquibus principiis; et, quia cognitio simplicium præcedit cognitionem compositorum, necesse est quod antequam habeatur cognitio conclusionis, cognoscatur aliquo modo subjectum, et passio. Et similiter oportet quod cognoscatur principium, ex quo conclusio inferitur, cum ex cognitione principii conclusio innotescat. Horum autem trium, scilicet passionis, subjecti, et principii est duplex modus præcognitionis, scilicet quia est, et quid est. Ostensum est autem in VII Metaph., quod complexa non definiuntur; hominis enim albi non est aliqua definitio, et multo minus enuntiationis alicujus. Unde cum principium sit enuntiatio quædam, non potest præcognosci de ipso quia est, sed quia verum est. De passione potest quidem sciri quid est, sed cum ejus quidditas pendeat ex subjecto in quo est, scitur quidem de passione per demonstrationem tanquam conclusio illata, sed præcognoscitur de ea quid est quantum ad significationem nominis; non enim potest sciri an aliquid sit, nisi sciatur quid nomen ejus significet. De subjecto autem non ostenditur in conclusione quid sit, et multo minus an sit. Unde oportet præcognoscere de eo quid sit, cum ex definitione ejus sumatur principium ad demonstrandum passionem et convenire.» Hucusque D. Thomas.

Ex qua doctrina manifeste colligitur numerus præcognitorum, et quid de unoquoque præcognoscendum sit. Sumiturque hoc ex unico principio, scilicet quia ad inferendum aliquam conclusionem ex principiis, oportet talia principia præsupponere ante demonstrationem, quod est præcognoscere; principia autem sunt propositiones, quæ constant aliquibus terminis, unde a fortiori ipsi termini debent præco-

gnosci: omnes autem termini in demonstratione concurrentes sunt tres, scilicet in conclusione subjectum et passio, quæ uniuntur inter se; in præmissis autem subjectum et passio, prout uniuntur in medio, cujus virtute inferuntur ut connexa inter se, quod medium est ipsa quidditas subjecti, quia omnis connexio necessaria passionum inter se oritur ex connexione necessaria quidditativorum prædicatorum.

Quare solum oportet præcognoscere subjectum et passionem, quatenus in præmissis præsupponuntur, ut postea in conclusione uniuntur, et similiter ipsa principia, quæ continent quidditatem, seu definitionem alicujus rei, et consequenter in ea præcognoscitur medium, scilicet ipsum prædicatum essentiale definitionis, ratione cujus convenit propria passio. Unde relinquatur quod de ipsis principiis præcognoscitur quod sint vera, eo quod propositiones sunt. De ipso vero subjecto præcognosci debet quid sit, eo quod quidditas subjecti non demonstratur, sed ex ipsa fit demonstratio, et ita præsupponitur. Et a fortiori præcognoscitur de ipso subjecto an sit, quia quæstio an est præsupponitur ad quæstionem quid est, neque enim potest cognosci quid aliquid sit nisi præsupponatur quod sit. Et nomine an est intelligimus non præcise ipsam existentiam in actu, quæ quidditati contingenter advenit, sed etiam possibilitatem illius, id est an aliquid sit dabile in suo genere, sive in re, sive per rationem, et uno verbo quæstio an est inquit rem, et non causam, id est rem esse, vel dari, sed non propter quid detur. Rem autem esse inquit non secundum esse contingens et accidentale, quod non parat viam ad quod quid, sed secundum proprium rei conceptum, ut bene notat Cajetanus, II Post., c. VII.

Denique de passione non possumus præcognoscere quid sit, vel an sit talis passio, quia utrumque per demonstrationem concluditur, in qua ostenditur passionem convenire subjecto, et consequenter in illo dari et haberi, quod pertinet ad esse, et ab illo dependere in sua ratione intrinseca, quod pertinet ad quidditatem. Restat ergo quod solum de illa præcognoscamus quid nominis, id est, quid significetur nomine, quia hoc demonstrabile non est.

Solvuntur argumenta.

Contra primum argui potest: Quia vel illa propositio Aristotelis: « Omnis doctrina et disciplina », etc. procedit universaliter de omni cognitione, vel solum de discursiva et probativa. Si primum, instatur in cognitione angelorum, in quibus est perfectissima scientia, non ex præexistenti cognitione orta, sed unico intuitu attingens principia et conclusiones; instatur etiam in nobis, quia cum non sit processus in infinitum, oportet devenire ad aliquam cognitionem, quæ ex alia præexistenti non fiat. Si secundum, non verificatur propositio Philosophi, quia discursus non solum includit conclusionem, sed etiam præmissas, et ita talis cognitio discursiva non fit ex præexistenti cognitione, sed ex seipsa, quatenus ex præmissis, quas includit, deducitur conclusio.

Confirmatur: Quia hæc propositio non solvit argumentum Platonis, quo probabat nos nihil de novo addiscere, scilicet quia vel cognoscimus id quod inquirimus, vel illud ignoramus: si cognoscimus, ergo jam scimus; si ignoramus, etiamsi obvium fuerit non inveniemus, sicut si quis quærat hominem sibi ignotum. Quæ ratio etiam currit si om-

nis doctrina fiat ex præexistenti cognitione, quia quantumcumque habeam præexistentem cognitionem, si illa non ostendit mihi id quod inquiri, nunquam inveniam. Si autem ostendit, non est quod ulterius quaeram.

Respondetur ex dictis: Propositionem Philosophi intelligi de cognitione quæ per aliquam probationem habetur, hæc enim proprie est doctrina et disciplina, siquidem hoc intendimus addiscere quod per probationem acquirimus, id autem quod non probatur per aliud, sed immediate attingitur per se, non addicitur, neque est disciplina. Et sic non instatur in angelo, qui sine probatione videt rem probatam, et sine illatione et discursu rem illatam; neque datur processus in infinitum, sistitur enim in cognitione probante, quæ ex alia priori non probatur, ut sunt prima principia, licet hoc tandem in cognitionem sensuum resolvatur.

Ad id vero quod additur de discursu, respondetur quod si discursus sumatur adæquate pro præmissis et conclusione, sic verificatur quod ex præexistenti cognitione fit, scilicet quia ex cognitione principiorum secundum se, ut præcise tangitur per habitum principiorum, et proceditur ad cognitionem ipsorum ut inferentium, et consequenter ad conclusionem. Sed tamen non sumendo discursum ita adæquate, sed pro ea cognitione, quæ est probata per discursum, quæ est conclusio, cui soli competit esse doctrinam et disciplinam, sic fit ex præexistente cognitione, scilicet ex cognitione præmissarum, quæ est probativa; quasi dicamus quod omnis doctrina, id est, cognitio probata per discursum, seu discursiva ut probata, fit ex præexistente cognitione probante.

Ad confirmationem respondetur: Solvi argumentum Platonis ex pro-

positione allata a Philosopho, quia si omnis disciplina ex præexistenti cognitione fit, in illa præexistenti cognitione conclusio est nota virtualiter et in generali, prout continetur in præmissis, ignota vero formaliter et in particulari, et sic ex cognitione ejus in potentia fit cognitio in actu, non autem præsupponitur in actu scientia ejus, sicut Plato ponebat.

Secundo arguitur contra secundum dictum. Tum contra numerum præcognitorum. Tum contra distributionem prænotionum. Contra numerum, quia etiam debet præcognosci bonitas consequentia ad conclusionem inferendam, et tamen illam hic non numerat Philosophus. Tum quia medium præcognoscitur ante conclusionem, cum virtute medii conclusio inferatur; ergo non solum debet præcognosci subjectum, et passio.

Contra distributionem vero prænotionum arguitur, quia aliquando de ipso subjecto inquirimus an sit, et quid sit in aliqua scientia, sicut inquirimus in Theologia an Deus sit, in Physica, an sit motus, an sit generatio, etc. Et quando aliquid definitur, solet esse controversia an bene, vel male definiatur, quod totum explicatur per scientiam et discursum: ergo non ita prænosci-mus de subjecto sicut asserit Aristoteles. Item illud an est, quod præsupponitur de subjecto et de passione, vel dicitur an est existentia, vel veritatis: hoc secundum dici non potest, quia sic præcognosceretur de subjecto idem quod de principiis, scilicet, quod sit verum; primum vero non potest stare, quia existentia non requiritur ad hoc ut subjectum sit scibile, cum potius objectum scientiæ abstrahat ab existentia. Si autem dicitur supponi existentiam de possibili; contra est tum quia de ante rationis datur scientia,

scilicet Logica, et tamen non præsupponitur possibilitas ejus, cum non sit ens possibile. Tum quia esse possibile est idem quod non esse fictum, sed verum, et sic præsupponeretur an est veritatis, non existentia. Denique de passione male dicitur quod solum præsupponitur quid nominis; nam de passione etiam præsupponitur an sit. Tum quia non est supponi quid nomen significet, nisi supponatur an sit talis passio significata per nomen. Tum quia ex eo quod passio convenit alicui, ratio inferitur quod conveniat subjecto, ut cum dicitur: omne rationale est risibile, omnis homo est rationalis, ergo omnis homo est risibilis; ubi risibile in præmissis ponitur convenire rationali, et inde inferitur convenire homini; ergo supponitur in præmissis risibile, quod an est, imo et quod quid est, scilicet quod conveniat illi, a cuius ratione dimanat, et cui per se convenit; non ergo de passione solum supponitur quid nominis, imo per significationem nominis non probamus passionem, sed ex coactione ejus cum subjecto, id autem præsupponitur de passione per quod probatur.

Respondetur ad primam partem argumenti, non tradi ab Aristotele inter præcognita bonitatem consequentia, quia non est præcognitum posterioristicum, sed prioristicum, de quo egerat in libris Priorum. Quod vero attinet ad medium, illud quidem præcognoscitur, sed non seorsum a principiis, quia ex medio formari debent principia, ut inferant conclusionem. De subjecto autem et passione præcognoscitur seorsum a principiis, quia pertinent ad conclusionem, tanquam materia ex qua constat conclusio, non autem præcise dantur in principiis sicut medium.

Ad secundam partem argumenti

respondetur: Quod de subjecto semper supponitur an est in illa scientia, a^m qua tractatur tanquam de subjecto proprio et adæquato, ita quod per medium intrinsecum non probetur; potest tamen aliquando probari an sit et quid sit alicujus subjecti in aliqua scientia, non per medium intrinsecum et a priori, sed vel a posteriori, vel ex mutuis ab alia scientia, et non ex propriis, vel quia scientia est subalternata alteri, et per illam probat sua principia; et ita Theologia probat Deum esse, mutuando rationes a Metaphysica. Et logica similiter ex illa probat dari ens rationis. Physicus autem non probat dari motum in communi, sive ens mobile, quod est adæquatum subjectum, bene tamen dari generationem, quæ est subjectum inadæquatum, et pariale.

Ad tertiam partem argumenti respondetur: Quæstionem an est non dicere existentiam, sed possibilitatem, et sic ens rationis etiam suam possibilitatem habet, non ut sit, sed ut cognoscatur. Rei autem possibilitas non est præsuppositio de veritate formaliter, et complexo, et per modum enuntiabilis, sicut præsupponitur de principiis, sed pertinet ad veritatem transcendentalem et subjectivam. Dicitur autem pertinere ad quæstionem an est possibilitas, considerata non in actu signato, ut quidditativum prædicatum essentialiter, prout distinguit ab ente impossibili et ficto, et ut dicitur causas talis possibilitatis, sed ut præcise exercet ordinem ad esse, quod extrinsecum est quidditati, non attendendo ad causas talis possibilitatis.

Ad ultimum respondetur: Aliquos ita sentire, quod de passione præcognoscitur an sit, quia esse passionis sequitur ad esse subjecti. Cæterum cum sequatur per aliquod medium, ratione cuius convenit subjecto, non

præsupponitur, sed demonstratur; quando ergo cognoscitur quid nomen significet, non cognoscitur res significata quoad an est in essendo, sed in significando, seu potius in esse significati. Similiter, cum passio sit accidens, cuius esse sumitur per ordinem ad subjectum, licet in præmissis intelligatur convenire alicui medio propter quod convenit subjecto, nondum intelligitur formaliter et expressè in ordine ad subjectum, sed solum virtualiter, prout continetur in illo medio. Et ideo non præsupponitur quoad an est, sed probatur quia hoc esse passionis sumitur per ordinem ad subjectum, et ex convenientia ad ipsum. Si autem quoad an est non præsupponitur, multo minus quoad quid est. Non autem inferitur passio convenire subjecto ex sola significatione nominis, licet hæc præcognoscatur, sed ex connexionem cum medio, quæ etiam præcognoscitur in principiis.

ARTICULUS II.

Utrum præmissæ efficienter instuant in conclusionem, vel in alio genere causæ.

Præmissæ sumi possunt vel formaliter, vel objective; formaliter sunt assensus, seu actus ipsi intellectus, quibus propositiones ipsas iudicamus; objective sunt res ipsæ, quæ assensu et propositione attinguntur. Et quidem objecta ipsa, quantum ad connexionem quam habent vel in ratione prædicati et subjecti, vel in ratione inferentis et illati, disponit Logica et intellectus proponit, quia negotiatur circa res cognitivas in quibus disponendis et attingendis est tota difficultas, non in cognitionibus ipsis producendis realiter et ordinandis, et in hoc genere

loquendo dixit Philosophus in II Physic., lect. v, apud D. Thomam quod præmissæ materialiter concurrunt ad conclusionem, id est præbent illi materiam ex qua conficiatur, quia termini ex quibus constat conclusio, præhaberi debent in præmissis.

Nunc ergo tota difficultas est de ipsis præmissis formalibus, id est de assensibus præmissarum, an concurrant in aliquo genere causæ ad assensum et illationem conclusionis, sicut etiam solet esse difficultas quomodo unus actus voluntatis sit causa alterius, sicut intentio electionis, de quo I-II, q. IX, et XII. Constat autem apud omnes aliquam dependentiam et connexionem esse inter assensum præmissarum et conclusionis, cum dicat Philosophus omnem doctrinam et disciplinam ex præexistenti cognitione fieri, id est conclusionem probatam ex cognitione probante, movetur enim intellectus ab assensu præmissarum ad assensum conclusionis, sicut ex volitione finis ad volitionem mediorum. Constat etiam non habere locum causam finalem et materialem in istis assensibus, quia esto objectum, seu veritas circa quam versatur assensus præmissarum esset finis, aut præberet materiam objecto conclusionis, tamen actus qui versatur circa objectum præmissarum neque est finis, neque materia actus, seu assensus formalis, qui versatur circa conclusionem, sicut actus intentionis non est finis actus electionis.

Ex causa vero formali et efficienti aliqui censent præmissas concurrere in genere causæ formalis extrinsecæ, quasi specificando conclusionem, quia tota specificatio assensus conclusionis sumitur ex medio demonstrationis, et intellectus proprie solum agit specificando et determinando. Et hinc sumitur fun-

damentum hujus sententiæ: quia non apparet quomodo unus actus intellectus possit alium causare, nisi relinquendo aliquam determinationem ut potentia in alium actum prodeat, quod est ipsum actum non concurrere effective, sed potentiam determinatam, et applicatam per actum.

Cæterum communis sententia efficientiam assignat actibus præmissarum respectu actus conclusionis.

Quod sumitur ex Divo Thoma, tum in I Poster., lect. III, ubi dicit « præmissas habere rationem causæ efficientis et activæ respectu conclusionis. » Tum in II Physic., lect. V; et V Metaph., lect. III, ubi inquit: « Quod quantum ad virtutem illativam, præmissæ habent rationem causæ efficientis. » Ac denique I p., q. XIV, art. VII, docet: « Quod discursus, quo per principia devenimus in conclusiones, est discursus secundum causalitatem. » Et hinc sumitur fundamentum hujus sententiæ. Quia, si principia respiciunt conclusionem per discursum secundum causalitatem, oportet quod influant in assensum conclusionis, quatenus lumen præmissarum ita afficit et determinat intellectum, quod conclusionem ipsi manifestat, et illuminando assentiri facit; lumen autem causat illuminationem alicujus objecti, et determinat ad cognitionem illius effective; ergo præmissæ, quæ per discursum causant conclusionem illuminando ipsam, effective influunt in assensum conclusionis.

Nec potest dici quod discursus assimilator motui, in quo ex uno transitus ad aliud, nec tamen una pars motus efficit aliam, ita ex præmissis transitus ad conclusiones ut ab una parte motus ad aliam, non ut a causa efficiente ad effectum; et sic aliqui dixerunt assensum præmissarum se habere ut terminum a

quo respectu conclusionum. Cæterum hoc est non distinguere inter discursum secundum successionem, et discursum secundum causalitatem; discursus enim secundum causalitatem non solum importat successionem cognitionum unius post aliam, sicut se habent partes in motu, sed etiam rationem illuminantis, quatenus ex magis noto proceditur ad minus notum, et consequenter præmissæ determinant intellectum illuminando ipsi manifestationem conclusionis illatæ. Unde non possunt se habere sicut pars motus, quæ relinquitur ut altera pars acquiratur, quæ se habet ut terminus a quo, sed ponit virtutem illativam et manifestativam conclusionis, et ita præmissæ, in quantum inferentes, non relinquuntur ab intellectu ut acquiratur conclusio, sicut relinquitur terminus a quo, ut acquiratur alius, sed ipsæ præmissæ dant vim intellectui, id est lumen ad acquirendum conclusionem, locus autem qui relinquitur non dat virtutem motivam ad acquirendum alium.

Nec potest iterum dici quod assensus præmissarum influunt per modum cause formalis in conclusiones, non quidem ut forma intrinseca illarum, sed ut forma extrinseca determinans intellectum ad conclusiones. Sed contra est quia forma extrinseca vel est objectum, vel idea exemplans; assensus autem præmissarum non est idea conclusionis, cum non ad instar illarum formetur conclusio, licet ex illis sit deducta per connexionem intrinsecam. Unde assensus unius ducit intellectum ad assensum alterius manifestando illum, non per imitationem illius. Deinde idea indiget ad executionem formationis suæ efficacia voluntatis moventis, quia modo practico causat; præmissæ autem influunt in conclusionem modo pu-

re speculativo et sine influentia voluntatis, diciturque intellectus ex vi præmissarum moveri in conclusiones, non ex voluntate, movet autem se intellectus effective de uno in aliud; ergo et illa vis movens effectiva est. Multo minus assensus præmissarum est causa objectiva conclusionum, siquidem conclusio habet objectum suum a quo specificatur, distinctum a præmissis, et ab eorum assensu, scilicet veritatem illatam.

An vero præmissæ debeant simul existere actu, quando inferitur conclusio, dicemus articulo sequenti, ubi ex D. Thoma, 1 Posterior. lect., II, ostendemus in demonstratione minorem existere in eodem instanti cum conclusione, assensum vero majoris posse præcedere tempore.

Solvuntur argumenta.

Primo arguitur: Quia tota virtus effectiva cujuscumque cognitionis solum est potentia, vel habitus illi superadditus, vel species; unus autem actus non est operativus alterius actus, licet possit determinare potentiam ad alium actum: sed assensus præmissarum neque est potentia, neque habitus, nec species, sed actus intellectus: ergo non dat illi virtutem effectivam ad influendum in conclusionem.

Confirmat: Quia principia habent rationem cause formalis extrinsecæ, a qua sumitur specificatio scientiæ; ex diverso enim medio probante seu demonstrante sumitur diversa ratio formalis scientiæ, ut D. Thomas affirmat II-II, quæstione I, artic. I; ergo præmissæ, quæ determinant intellectum ratione medii probativi et illuminativi conclusionum, habent se ut ratio formalis extrinseca illarum.

Respondetur quod licet intellectus

sit causa principalis efficiens assensus conclusionis; tamen, quia intellectus procedit illative ex uno in aliud, habet hanc vim illativam ab assensu præmissarum, in quibus virtualiter continetur conclusio, ut manifestabile in manifestante. Et quando dicitur quod unus actus non est operativus alterius, distinguendum est. Nam si unus actus virtute continet alium, efficere potest illum determinando potentiam, et dando illi virtutem ut se moveat de uno in aliud, non vero si virtute non confineat alium actum; sic videmus quod in voluntate actus intentionis est causa actus electionis, et actus imperans habet pro effectu actum imperatum. Et inter effectus charitatis ponitur a D. Thoma pax et gaudium, II-II, quæst. XXVIII et XXIX, et lætitia est effectus devotionis, II-II, q. LXXXII, art. II. Et hæc ratione distinguuntur actus alicujus virtutis ab effectu, quod actus immediate elicitur, effectus autem mediante alio actu imperatur, et dicitur unus actus determinare et movere ad alium, quatenus prior actus respicit objectum sub quo virtute continetur objectum alterius actus. Unde hoc ipso quod per talem actum ordinatur potentia ad objectum, habet in virtutem ut determinetur ad objectum contentum sub illo, et sic ex ista ordinatione seu determinatione relicta ex tali actu, sive relinquatur per aliquem modum impressum, sive per aliquam speciem representantem actum præteritum, movetur et determinatur potentia ad procedendum in alium actum.

Ad confirm. respondetur: Quod præmissæ dant medium specificativum ex parte objecti cogniti, objectum enim specificat actum et formalizat. Cæterum ex parte assensus quo tale objectum cognoscitur, non repugnat quod effective influat ordinando potentiam ad elicentiam al-

terius actus, et per modum luminis interioris illustrando formaliter, id est intra inhaerendo, et non objective.

Secundo arguitur: Quia si præmissæ efficienter influunt in conclusionem, sequitur quod assensus præmissarum debeat simul existere quando elicitur assensus conclusionis, quia causa effectiva non influit nisi existendo; hoc autem est falsum, quia cognitio præmissarum transit adveniente conclusione, cum per discursum et motum de uno ad aliud transeat, nec intellectus possit simul multa intelligere, ut D. Thomas docet, I p., q. LXXXV, art. IV. Ex quo ulterius sequitur quod non possit minor simul cognosci cum conclusione, contra id quod docet Philosophus, in I Post., cap. I, et ibi D. Thomas, lect II, quia non contingit simul esse duplicem cognitionem, cum non possimus multa ut multa intelligere. Si autem non est duplex cognitio, neque est efficientia unius in aliam; ergo saltem una præmissarum non influit effective, scilicet minor, sola autem major sine minori non potest effective influere in conclusionem, quia in sola majori non est dispositio præmissarum.

Secundum inconveniens est, quia si principia sunt causa effectiva conclusionis, non possunt esse causa univoce, cum assensus principiorum sit alterius speciei ab assensu conclusionum, utpote ab habitibus diversæ speciei orti; ergo erunt causa æquivoca respectu conclusionis; quod stare non potest, quia causa æquivoca non est proxima et immediata, sed universalis; inter præmissas autem et conclusiones nihil mediatur. Denique si præmissæ sunt cause effectivæ, potest Deus illarum efficientiam supplere in conclusionem, et sic inferetur conclusio sine præmissis, quod repugnat.

Respondetur ad primum inconve-

niens, quod quando infertur conclusio, existit causa inferens, quia minor et conclusio simul tempore cognoscuntur, licet prius natura, ut ex Philosopho docet D. Thomas, 1 Post., lect. III; quod intelligitur de minori, ut continet in se virtute majorem, quam determinat, de quo sequent. art. dicitur. Neque ad discursum requiritur quod unus actus transeat post alium secundum successionem temporis, sed secundum successionem, vel causalitatem cognitionum et objectorum, licet utraque cognitio simul duret. Si tamen cognitio inferens non maneat actu, manebit in virtute et determinatione qua intellectum determinat ad inferendam conclusionem. Nec D. Thomas negat plura posse simul cognosci simultate temporis, sed simultate cognitionis et representationis, et hoc quando non sunt ordinata, vel unita in aliqua ratione, sed inter se disjuncta et separata. Unde licet simul tempore cognoscatur minor, et conclusio, tamen potest esse causa effectiva illius, quia est prior natura, licet simul tempore.

Ad secundum inconveniens dicitur quod præmissæ sunt causa efficiens conclusionis per modum virtutis et instrumenti; virtus autem æquivoca potest esse immediata et proxima respectu sui effectus, sicut calor in animali generat carnem, et lux calorem immediate et proxime. Quomodo autem isti assensus, seu actus attingant actione aliqua conclusionem, de quo aliqui dubitant, respondetur: non attingi actione aliqua transeuntis, sed ipsamet actione immanenti qua conclusio procedit ab intellectu, procedit etiam ab habitu effective, ut adjuvante, et ab actuali assensu præmissarum, ut a lumine actu illustrante, et præbente vim effectivam potentiæ.

Ad ultimum inconveniens dicitur

quod non omnis efficientia potest sub omni modo suppleri a Deo, scilicet quando efficientia importat, seu connotat specialem aliquem modum, seu dependentiam sub qua Deus non potest efficere, sicut potest Deus producere hominem, sed non generat corporaliter ut pater, et potest concurrere ad discursum, sed non discurrere. Et similiter non potest conclusionem ut illatam sine præmissis producere.

ARTICULUS III.

Utrum præmissæ necessitent ad assensum conclusionis, ita quod minor simul cum conclusione cognoscatur.

Loquimur in præsentibus de præmissis in syllogismo demonstrativo convincente intellectum, et ex concessione præmissarum necessitante. An vero in syllogismo probabili, concessis præmissis et stante bonitate consequentiæ, intellectus necessitetur ad assensum conclusionis; breviter respondeo: necessitari intellectum in vi consequentiæ, non in vi veritatis inferentis; et ideo simpliciter non necessitatur, quia, licet concessis præmissis recte dispositis si procedatur ad conclusionem, non possit dissentiri, tamen in materia probabili potest non procedere ad conclusionem, sed retrocedere ad examinandas præmissas, et cum sint probabiles illis dissentire, quod in demonstratione non currit, in qua non solum debet procedere ad conclusionem, sed etiam non potest retrocedere intellectus; et sic D. Thomas, 1 p. q. LXXXII, art. II, docet quod propositionibus contingentibus, ad quarum remotionem non sequitur remotio principiorum, non ex necessitate assentit intellectus: vgo cum etiam positæ præmissis videat intellectus non sequi remotionem primorum principiorum,

potest a præmissis retrocedere et sic non simpliciter necessitari; tenetur tamen assentiri ipsi probabilitati, si evidens sit, non tamen veritati.

Ut ergo punctum difficultatis præsentis innotescat, supponenda est illa vulgaris distinctio necessitatis quoad specificationem, et quoad exercitium. Prima respicit speciem actus, secunda elicentiam; et ita prima explicatur conditionate, id est, si potentia eliciat, non potest nisi talis speciei actum elicere; potest tamen non elicere absolute. Secunda vero explicatur absolute, quia de facto tenetur elicere. Et huic duplici necessitati correspondet duplex libertas, altera quoad specificationem, quæ etiam dicitur contrarietatis, eo quod versari potest circa actus speciei contrarios, v. g., odium et amorem; altera quoad exercitium, quæ dicitur contradictionis, quæ solum versatur circa elicentiam vel non elicentiam actus. Et quando in præsentibus inquirimus an intellectus necessitetur ad assensum conclusionis, loquimur de assensu formali, non virtuali, quia virtualis habetur in præmissis, in quibus virtualiter continetur conclusio, et ita idem est virtualiter assentiri conclusioni, et formaliter assentiri principiis ut ad eam disponentibus.

In præsentibus ergo extra controversiam est quod, stantibus præmissis evidentibus, intellectus necessitetur quoad specificationem ad assensum conclusionis.

Et ratio est quia circa verum ut verum non potest dari dissensus, nec circa falsum assensus; alioquin posset aliquis assentiri duabus contradictoriis, si æque potest veritati assentiri ac dissentiri, et similiter falsitati; sed positæ præmissis veris et evidentibus conclusio non potest non esse vera, alias posset dari antecedens verum et consequens falsum; ergo talis conclusio non est

capax dissensus, sicut nec falsitatis, ergo necessitat quoad assensum. Et sic remanet difficultas circa necessitatem quoad exercitium.

In quo aliqui existimant intellectum non necessitari quoad exercitium circa talem conclusionem, positæ præmissis, sed posse a voluntate impediri. Quod dupliciter explicari potest: uno modo, quia voluntas directe possit suspendere intellectum ne procedat ad assensum conclusionis, sicut suspendit manum ne moveatur; alio modo indirecte, divertendo intellectum circa aliam cognitionem, vel impediendo ne attendat ad præmissas. Alii simpliciter et sine limitatione docent intellectum necessitari quoad exercitium, stante assensu præmissarum.

SIT NIHILOMINUS UNICA CONCLUSIO: Intellectus, stantibus præmissis evidentibus, directe necessitetur quoad exercitium ad assensum conclusionis; indirecte tamen potest impediri a voluntate, quia non necessitetur ad attendendum et cogitandum de præmissis. — Ita tenet communis sententia; et sumitur ex D. Thoma, 1 p. q. LXXXII, art. II, ubi dicit: « Quod naturaliter ex necessitate inhæret intellectus principiis, et conclusionibus habentibus necessariam connexionem cum illis. » Sed luculentius id tradit I-II, q. XVII, articulo VI, ubi inquit: « Quod actus rationis potest considerari dupliciter. Uno modo quoad exercitium actus, ut cum indicitur alicui quod attendat et ratione utatur, et sic potest imperari actus rationis. Alio modo quantum ad objectum; respectu cuius duo actus rationis attenduntur: primo quidem ut veritatem circa aliquid apprehendant, et hoc non est in potestate nostra, hoc enim contingit per virtutem alicujus luminis, vel naturalis, vel supernaturalis; et ideo quantum ad hoc actus rationis non est in potestate

nostra. Alius autem actus rationis est, dum his quæ apprehendit assentit: si igitur fuerint talia apprehensa, quibus naturaliter intellectus assentiat, sicut prima principia, assensus talium, vel dissensus non est in potestate nostra, sed in ordine naturæ. Sunt autem quædam apprehensa, quæ non adeo convincunt intellectum quin possit assentire, vel dissentire, vel saltem assensum et dissensum suspendere propter aliquam causam, et in talibus assensus ipse, vel dissensus in potestate nostra est. » Ita D. Thomas. Ubi duplex exercitium distinguit, aliud quoad applicationem attendendi ad hoc vel illud objectum, aliud quoad applicationem assentiendi; et prima applicatio est in manu voluntatis, ut attendat, vel cogitet de præmissis, secunda vero applicatio quoad ipsum assensum non est in potestate voluntatis, nisi respectu objectorum quæ non convincunt intellectum; respectu ergo objectorum convincentium, et necessitantium id fieri non poterit non solum ut dissentiat vel assentiat, quod est libertas contrarietatis, sed etiam ut suspendat vel non suspendat assensum, quæ est necessitas exercitii.

Ex quo sequitur quod directe non potest voluntas impedire assensum conclusionis evidentis, quoad exercitium, posito assensu præmissarum, quia non potest voluntas impedire visionem objecti, posito lumine illustrante illud, et oculis apertis, ut ipsa experientia manifestum est, et ratio aperte convincit, quia tunc omnes causæ sunt agentia naturalia impedibilia a voluntate; nam lumen ipsum naturaliter manifestat, et illuminat objectum: potentia autem cognoscitiva in cognoscendo naturaliter operatur respectu objecti sufficienter propositi; constat autem quod præmissæ evidentes recte dispositæ illuminant et mani-

festant conclusionem, sicut lux colores; ipse etiam intellectus est potentia non libera, sed naturaliter operans circa objectum sufficienter propositum, id est illuminatum: ergo stante tali illuminatione, et potentia ipsa vigilante, et attendente, necessitatur quoad exercitium, et non potest impediri a voluntate. Potest tamen indirecte avertere voluntas ab assensu conclusionis, quia potest divertere intellectum ne cogitet de præmissis, sicut manifestato visibili potest oculos avertere, vel claudere; remisso autem vel omisso assensu circa præmissas, vel non cogitando earum dispositionem ad inferendum, non sequitur illuminatio circa conclusionem.

Ex dictis colliges quomodo intelligendum sit dictum Philosophi in præsentibus: « majorem cognosci prius tempore quam conclusionem, minorem vero simul conclusionem. » Loquitur enim de majori secundum se et seorsum; cum enim sit universalior propositio, et non subsumpta sub alia, sed assumpta, potest seorsum et per se cognosci, atque adeo prius tempore; minor vero, si formaliter consideretur ut minor, id est ut inferior et subsumpta sub majori, et determinans illam ad inferendum determinate in conclusione, sic non potest intelligi, nisi simul intelligatur conclusio, dummodo subsumpta et disposita sub majori. Quod intelligitur non solum negative, id est quia nihil mediat inter cognitionem minoris et conclusionis, id enim manifestum est, minor enim est ultima pars in præmissis, unde necesse est quod immediata pars quæ illi conjungitur sit conclusio illata, quæ est aliquid extra præmissas; non ergo solum negative hoc intelligitur, sed etiam positive, quia in eodem instanti quo minor cognoscitur, ut minor, deducitur assensus conclu-

sionis, ut asseritur a D. Thoma, 1 Poster., lect. II, quia posita cognitione minoris formaliter ut coordinata et subordinata majori, atque adeo supponendo cognitam bonitatem consequentiæ, hoc ipso ponitur lumen sufficiens et necessitans ad manifestandam conclusionem; nec enim alio lumine manifestatur conclusio, quam lumine illativo quod in præmissis continetur; sed illuminatio fit in instanti, multo magis in spiritali lumine quam in corporali, quia illud est efficacius et perfectius; ergo in eodem instanti quo ponitur lumen præmissarum, quo determinatur major ultimate per minorem, ponitur assensus conclusionis, tamquam a causa non impedita et operante instantaneæ, sicut de illuminatione dictum est.

Dices: Intellectus est potentia limitata, et non potest plures actus simul elicere, aut saltem in numero determinato et limitato; ergo fieri potest ut in assensu minoris sit ultimus actus quem potest intellectus elicere naturali virtute, atque adeo tunc non poterit elicere assensum conclusionis.

Respondetur quod in eo casu, si intellectus non possit remittere aliquam ex notitiis præcedentibus, quia vel necessitant intellectum, vel voluntas non vult ut recedatur ab illis, intellectus non producet assensum formalem conclusionis, ob impedimentum et limitationem virtutis; in præsentibus autem loquimur de causa non impedita, cum quo stat quod simpliciter necessitatur intellectus ab illo lumine præmissarum, sicut ignis necessitatur ad calefaciendum, et oculus ad videntium, si tamen non sit impedimentum, vel non excedat spheram virtutis ad agendum.

Quod vero aliqui adhuc strictiori modo existimant posse minorem et conclusionem cognosci eodem indi-

visibili actu, si id intelligatur de formali cognitione principii et conclusionis, id solum est proprium luminis angelici, qui unico actu implet totum quod noster discursus pluribus; per lumen autem discursivum id fieri non potest, sed necesse est divinitus elevari hominem supra modum connaturalem cognitionis humanæ, sicut in scientia infusa Christi solet admitti. Si autem loquamur de virtuali cognitione conclusionis, constat ipsam sic cognosci in præmissis.

Solvuntur argumenta.

Primo arguitur: Voluntas non necessitatur ab aliquo bono particulari quod non pertineat ad proprium esse; sed assensus conclusionis, etiam post assensum præmissarum, est quoddam bonum particulare juxta regulam S. Thomæ, 1-II, q. IX, art. 1, ad 3, quod ipsum verum quod est perfectio intellectus continetur sub universali bono, ut quoddam bonum particulare; ergo non necessitatur voluntas ab illo quoad exercitium.

Confirm.: Quia si voluntas necessitatur ad assentiendum conclusioni speculativæ evidenti, ergo et practiciæ evidenti, sicut est hæc: Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris, sed tibi non vis furari, ergo alteri non debes furari; et tamen voluntas non necessitatur ad assensum practicum hujus conclusionis, cum oppositum quandoque faciat; ergo, etc.

Respondetur juxta doctrinam traditam supra ex D. Thoma de duplici exercitio ad apprehendendum principia, vel ad assentiendum illis vel conclusionibus inde necessario deductis, quod circa primum voluntas est libera, et potest intel-

lectum retrahere ne cogitet de principis, et sic ab assensu conclusionis cessare indirecte, et non continuare illum opponendo impedimentum. Secundum vero exercitium non potest voluntas impedire, supposito assensu præmissarum, in his propositionibus, quæ convincunt intellectum, ut ex D. Thoma supra ostendimus.

Ad confirm. resp. : Syllogismus practicum, ut practicus est et effective movens voluntatem quoad exercitium, non necessitare voluntatem. Tum quia potest divertere cognitionem intellectus a propositione recta principiorum, sicut potest in speculativis, juxta illud Psal. ix : *Auferuntur judicia tua a facie ejus*. Quod si non divertat a propositione recta principiorum, necessitabitur ad conclusionem practicam ex suppositione secundum quid. Tum etiam quia ex principis practici recte dispositis solum de necessitate concluditur hoc esse debitum ut fiat, seu conveniens secundum legem, non semper secundum appetibilitatem, quia hæc in exercitio proponitur cum indifferentia, nisi sit Deus clare visus, et ideo quoad hoc syllogismus practicus non concludit convincendo, sed indifferenter proponendo, et voluntas sequitur convenientiam appetibilitatis hic et nunc propositam, non solum convenientiam secundum legem.

Secundo arguitur : Quia etiam positus assensibus præmissarum, indiget intellectus habitu ad assentiendum conclusioni scientificæ, circa illam enim versatur scientia; ergo aliquam indifferentiam habet intellectus ad talem assensum, etiam positus præmissis; nam si nullam haberet, nullum habitum generaret, ubi enim est totalis determinatio potentie, non datur habitus qui ejus indifferentiam tollit; ubi autem est

aliqua indifferentia, non est omni-moda necessitas.

Confirm. : Quia, si ex præmissis necessariis inferatur duplex conclusio, una directa, altera indirecta, sicut ex præmissis in Barbara inferitur Baralipon, necessitaretur intellectus ad utramque conclusionem, quod est falsum, quia una demonstratio solum unam conclusionem elicit et postulat, et sic a voluntate determinabitur ad quam voluerit. Ac denique, si necessitatur intellectus ad exercitium assensus conclusionis positus præmissis, eadem ratione necessitabitur ac continuationem assensus stantibus eisdem præmissis, unde semel facta demonstratione, non poterit cessare ab illa.

Respondetur quod habitus scientificus non solum attingit conclusionem illatam supposito assensu præmissarum et bonitate consequentiæ, sed etiam attingit præmissas, ut inferentes, et earum dispositionem; et totum hoc indiget habitu ut possit demonstratio elici non solum quando primo facta est, sed etiam post; quamvis verum sit quod, si solum attendamus ad illationem conclusionis, post assensum præmissarum et rectam earum dispositionem, hoc præcise non indigeret habitu vincente difficultatem aliquam.

Ad confirm. : Respondetur quod, quando duæ conclusiones inferuntur ex præmissis, non æque immediate utrumque inferitur, sicut conclusio indirecta inferitur mediante transmutatione, vel conversione aliqua alicujus propositionis. Unde sicut ad assensum primæ conclusionis necessitatur intellectus non quomodocumque, sed supposita recta dispositione præmissarum, ita non necessitabitur ad indirectam æque immediate, sed postquam posita fuerit dicta transmutatio, vel conversio. De continuatione assensus dicitur quod, quando continuantur

assensus præmissarum, continuabitur et assensus conclusionis, sed potest divertere intellectus a cogitatione præmissarum, et sic cessare ab assensu conclusionis.

ARTICULUS IV.

Explicatur quid sit propositio per se nota et immediata, prædicatum de omni, et per se, secundum quod ipsum.

Ut plene explicentur ea quæ pertinent ad notitiam præmissarum, oportet earum condiciones explicare ex quibus constare debent præmissæ ad demonstrationem deservientes.

Igitur primo loco occurrit *propositio per se nota*, sive immediata; licet enim non omnis demonstratio formetur ex propositionibus per se notis, omnis tamen demonstratio dependet ex illis, et resolvitur in illas. Et quia omnis propositio per se nota est immediata, explicatur negative quatenus est immediata, et positive quatenus est per se nota. Et propositio immediata definitur a Philosopho et D. Thoma, 1 Post., lect. v, quod est « propositio carens medio, vel propositio qua non est alia prior. » Et intelligitur carere medio probativo, probatione intrinseca et a priori, ut sequenti disp. amplius manifestabitur; licet possit admittere probationem a posteriori et per causas extrinsecas. Unde dicit D. Thomas, q. x de Verit., art. x : « Quod tunc est aliquid per se notum, quando prædicatum est de ratione subiecti. » Ubi oportet advertere quod illa definitio est intelligenda formaliter, id est, quando aliquod prædicatum est de ratione subiecti immediate et per se; alioquin si prædicatum convenit alicui mediante alio, quantumcumque sit essenziale, non repugnat quod per aliquod medium

probetur et manifestur; sicut potest probari hominem esse sensitivum quia est animal, et lineam non esse substantiam quia quantitas non est substantia. Cujus rei meminit Philosophus, 1 Poster., c. xi, et videri potest D. Thomas ibi, lect. xxvi; et sic est intelligendus D. Thomas, 1 p., q. xiv, art. 1, cum probat Deum esse intelligentem quia est immaterialis, quia intellectualitas includitur in immaterialitate et cum illa convertitur, sicut probatur Petrum esse rationalem quia est homo, quæ sunt probationes de includente et incluso.

Si autem positive consideretur propositio per se nota, definitur illa « quæ ex ipsis terminis, seu explicatione terminorum innotescit. » Unde constat quod non est idem propositio per se nota, quod intuitiva, sive per experientiam sensuum nota, quia quod sensu cognoscitur non cognoscitur ut propositio, sed ut simplex objectum apprehensum, neque ex sola explicatione terminorum innotescit, sed quia experientia externa attingitur; et sic nunc esse albam, licet in sensu sit experientia notum, in intellectu tamen non est propositio nota ex terminis perse connexis, sed potius in materia contingenti. Ac denique non est idem propositio per se nota ac sine discursu nota; per fidem enim cognoscimus sine discursu ob auctoritatem dicentis, et tamen non est per se notum; et angelus cognoscit in principis sine discursu ea quæ per probationem et causas innotescent. Quomodo autem propositio per se nota, seu primum principium dividatur in dignitates et propositiones, id est in principia communissima, et minus communia, diximus in textu, capite secundo, et sequenti disputatione amplius dicitur.

Est autem celebris divisio propositionis per se notæ, in per se notam

secundum se, et quoad nos, quam tradit D. Thomas, 1 p., q. 11, art. 1, et q. x, de Verit., art. 12; illam tamen non admittit Scotus in 1, dist. 11, q. 11, et ejus schola communiter; et aliqui recentiores dicunt S. Thomam improprie fuisse locutum, dividendo propositionem per se notam hoc modo, quia id quod est per se notum secundum se, et non quoad nos, proprie et formaliter non est propositio, sed res significata per propositionem: hæc autem non dicitur per se nota, vel cognoscibilis, nisi quatenus subicitur terminis, sive sint formales conceptus, sive voces quibus notificatur; si ergo termini notificantes non sint per se noti, sed per aliud probentur, nec ipsa propositio erit per se nota ut propositio est; res autem ipsa significata, si aliis terminis per se notis subiciatur, erit propositio per se nota, non tamen ut subest illis terminis confusis et per aliud probandis. Et ad hoc fere reducitur totum fundamentum oppositum, negans dari propositionem per se notam secundum se.

Nihilominus D. Thomas altius considerans propositionem per se notam, non solum locutus est de ipsa secundum formalem rationem propositionis ex parte conceptus vel vocis significantis, sed etiam ex parte fundamenti quod habetur in ipsa re significata; quod enim aliqua propositio sit demonstrabilis per aliquod medium, vel careat medio quo demonstratur, et ita sit immediata et per se nota, non oritur ex ipsa significatione terminorum, sed ex ipsa connexionione rerum significatarum. Ubi enim prædicatum aliquod convenit subjecto immediate, caret medio, quo probetur hoc prædicatum de illo subjecto, et consequenter quantum est ex se fundat propositionem per se notam, licet respectu nostri non semper possit

formari propositio per se nota, eo quod ipsa extrema, seu termini quibus constat illa propositio nobis immediate non sunt, ita ut de eorum connexionione inter se per solam terminorum explicationem nobis constet, sed supposito discursu manifestante terminos, et consequenter connexionionem eorum, innotescit, et ideo non est per se nota nobis absolute, sed supposito discursu, quod est esse per se notam sapientibus. Nulla autem est improprietas quod loquendo de propositione sumamus ipsam objective, et non formaliter, sed ex parte rei significata, quæ est fundamentum veritatis, quæ formaliter significatur per conceptus et terminos; et hoc tanto melius fecit D. Thomas quanto magis pertinet ad præsens explicare veritatem propositionis, potius quam propositionem ipsam, agitur enim de veritate demonstrabili, vel non demonstrabili seu per se nota, et hanc oportebat explicare etiam ex parte sui fundamenti, et rei significata.

Unde patet ad fundamentum oppositum. Dicimus enim quod D. Thomas sumit propositionem per se notam non solum pro propositione formali, sed etiam pro objectiva, et pro fundamento veritatis ejus: tunc erit secundum se nota, quando ex parte objecti habet immediatam connexionionem; tunc autem erit per se nota nobis, quando ista connexio talibus terminis constat, et explicatur quod sine aliquo discursu, sed sola terminorum explicatione ipsa connexio extremorum innotescit.

Circa prædicatum de omni, ut intelligatur quid sit, et quomodo requiratur ad præmissas demonstrationis, advertendum est ex D. Thoma, 1 Post., lect. 19, aliter sumi dicitur de omni in libris Priorum, aliter hic: ibi enim solum attenditur ad formam prædicationis universalis de omni, hic ad materiam, seu ne-

cessitatem, et ideo ibi dicitur prædicatum de omni quod inest cuilibet eorum quæ continentur sub subjecto, sive necessario, sive contingenter. Et unico verbo, dicitur de omni secundum formam prioristicam est quodcumque prædicatum, quod afficitur nota universalitatis et distributionis, sive probabiliter, sive necessario; hoc enim non attendit forma syllogistica, quæ tam servit demonstrativo, quam opinativo. De omni vero posterioristicum includit duas conditiones, ut loco citato dicit S. Thomas, scilicet quod nihil sit subsumere sub subjecto, cui non insit prædicatum, in quo convenit cum de omni prioristico. Secundo, ut non sit accipere aliquod tempus in quo prædicatum ei non insit, et sic designat Philosophus certam et necessariam veritatem, totamque definitionem complexus est illis verbis: «De omni dico, quod non cuidam inest, et cuidam non inest, aliquando competit, aliquando non competit, sed omni et semper.»

Quare hic intelligitur duplex universalitas, scilicet temporis et suppositorum. Universalitas suppositorum alia est positiva, alia negativa: positiva est, quæ de facto habet plura inferiora; negativa, quæ de se non repugnat, aut non concipitur repugnare ut sub ea sumantur plura, sive in re illa habeat, sive repugnet habere, dummodo ex vi sui conceptus formalis non concipiatur ut repugnans; et hic secundus modus universalitatis sufficit ad demonstrationem, sicut plura demonstrari possunt de Deo et angelis, licet in re non habeant plura inferiora, quia possunt concipi ad instar rei communis, ut supra q. viii, dictum est. Non autem convenit termino singulari, ut Petro, vel Socrati, quia ex ipso modo concipiendi dicunt singularitatem repugnantem

universalitati. Similiter universalitas temporis dicitur dupliciter: Uno modo simpliciter et absolute; alio modo restricte et determinate. Absolute, pro omni differentia temporis, seu perpetuitate; restricte, pro eo quod convenit alicui supposita existentia, vel continue, ut corvo nigredo, vel certis temporibus, ut arbori florere.

Circa prædicatum per se advertendum est quod, in communi loquendo, est illud quod opponitur prædicato per accidens. Et per accidens aliquando est idem quod per aliud; aliquando est idem quod non essentialiter, sed accidentaliter et contingenter. Et similiter per se aliquando dicitur idem quod immediate, seu non per aliud; aliquando idem quod necessario et essentialiter. Et dividitur a Philosopho prædicatum per se in quatuor modos persetatis, quos D. Thomas colligit, 1 Post., lect. x, quia illa particula per significat duo, vel habitudinem causæ, vel habitudinem situs. Dicitur enim aliquando per se esse quod est sine alio, vel solitarie. Quando significat habitudinem causæ, vel potest significare causam intrinsecam, qualis est formalis vel materialis, ut cum dicitur corpus vivere per animam tanquam per formam, et corpus esse coloratum per superficiem tanquam per causam materialem. Vel designat causam extrinsecam, præsertim efficientem, ut cum dicitur aqua calefieri per ignem. Primus ergo modus per se est quando aliquid attribuitur alicui per formam, et quia definitio est maxime formalis in qualibet re, quando definitio, vel aliquod prædicatum quidditativum ad definitionem pertinens prædicatur de aliquo, dicitur prædicari in primo modo per se.

Secundus modus per se, inquit D. Thomas quod sumitur quando hæc

propositio *per se* designat causam materialem, id est proprium subjectum alicujus formæ, quod ad ejus definitionem pertinet. Quod est idem ac dicere quod, quando prædicatur propria passio de subjecto, est secundus modus *per se*. Quia licet prædicatum non sit de essentia subjecti, subjectum tamen pertinet ad essentiam prædicati, quatenus subjectum proprium ponitur in definitione passionis.

Tertius modus *per se* non est modus prædicandi, sed existendi, quando dicitur aliquid *per se* esse, id est solitarie, sicut prima substantia dicitur esse *per se*, concreta autem accidentium, ut album, musicum, etc. non intelliguntur esse solitarie, sed cum forma denominante.

Denique quartus modus dicendi *per se* non est modus prædicandi vel essendi, sed causandi; et definitur ab Aristotele: « Quando aliquid inest propter ipsum », id est significatur ratio propria a qua causatur; sicut in ista: *Ædificator ædificat*, non autem hæc: *Ædificator ambulat*, quia ad ambulandum non conducit ars ædificandi. Et sic in hoc quarto modo dicendi *per se* intervenit quasi appellatio propriæ formæ et rationis causandi aliquid, quia scilicet significatur id quod conducit ad causandum, non quod non conducit, etiamsi identice et materialiter ibi inveniatur. Unde stat bene quod aliquid conveniat primo modo *per se*, non autem quarto; quia scilicet ut conveniat primo modo sufficit identitas essentialis, ut quarto modo, requiritur habitudo formalis sub qua aliquid convenit, vel causatur; sicut identificantur animal et rationale, conveniuntque homini primo modo *per se*, non tamen est *per se* quarto modo: Animal ratiocinatur, quia in ly animal non significatur formalis ratio ratiocinandi.

Ex quibus colliges prædicatum *per se* primo, vel secundo modo, debere esse prædicatum de omni, quia convenit necessario, atque adeo semper et omnibus. Tertius modus *per se* solum convenit singulari. Quartus modus *per se*, tam singulari quam universali, ubicumque formalis ratio causandi significatur.

Sed objicies: Nam hæc propositio: Risibile est homo, non est in primo modo, et tamen prædicatum est pars definitionis subjecti: ergo male reducit Aristoteles ad primum modum *per se* id quod ponitur in definitione, et postea in secundo modo, quando subjectum pertinet ad definitionem, prædicati. Idem argumentum fieri potest de prædicationibus indirectis, quæ non sunt de omni, et consequenter neque *per se*, et tamen contingit unum poni in definitione alterius, ut cum dico: Animal est homo, vel rationale, ly animal ponitur in definitione prædicati, et similiter cum unum correlativum definitur *per aliud*: ergo non bene dicitur primus modus *per se*, quando definitio, vel pars definitionis prædicatur de aliquo. Tertio: Omnia prædicata contingentia erunt *per se* secundo modo, quia in definitione cujuscumque accidentis, etiam quinti prædicabilis, ponitur subjectum, ut ex D. Thoma, de Ente et essentia, colligitur: ergo non est bona definitio secundi modi *per se*. Denique in quarto modo ponuntur prædicata contingentia, ut cum dicitur: Ignis calefacit, ædificator ædificat, prædicantur enim actiones, quæ contingentem conveniunt causis agentibus et possunt impediri; ergo non sunt prædicata *per se*; quæ enim contingentem conveniunt sunt *per accidens*.

Ad primum respondetur: Quod circa illam propositionem in qua subjectum accidentis prædicatur de ipso accidenti, auctores divisi sunt.

Quidam enim existimant absolute non esse *per se* in primo modo, quia subjectum non est pars intrinseca accidentis, et propositio ipsa est indirecta, et consequenter non est de omni et *per se*, ut: Album est corpus, risibile est homo. Et ita Cajetanus, i Post., cap. xviii, absolute censet esse propositiones *per accidens*, licet improprie dicantur *per se*. Et sic exponit seipsum, quando in tertio capite dixerat quod ista propositio erat *per se*, quia subjectum est pars definitionis accidentis, sive in recto, sive in obliquo. Alii dicunt subjectum prædicari *per se* primo modo de accidenti, non absolute, sed *per additamentum* et extrinseco, eo quod a subjecto pendet quidditas talis accidentis ut ab extrinseco, et sic eo modo quo pertinet ad definitionem, prædicabitur *per se* primo modo. Unde Aristoteles inter exempla primi modi *per se* ponit triangulum, qui constat ex lineis, et lineam, quæ constat ex punctis: punctum autem non prædicatur de linea nisi in obliquo, sicut terminus de relatione, et objectum de potentia. Et quando Aristoteles dicit subjectum prædicari *per accidens* de forma accidentali, intelligitur *per accidens*, id est *per aliud*, non *per accidens*, id est accidentaliter, ut cum simul dicitur nasus, convenit ei nasus *per aliud*, id est *per hominem*, quia est subjectum illius. Vel melius dicitur quod Aristoteles non loquitur de subjecto proprio, sed alieno et communi, quod respectu accidentis facit propositionem accidentalem. Et hoc in littera Philosophi certum est, ut patet in hoc primo lib., c. xviii, lect. xxxiii, apud D. Thomam, ubi Aristoteles ponit exemplum, ut quando dicitur: album est lignum; non est autem simile quando proprium subjectum dicitur de passione propter connexionem necessariam inter il-

la. Et hæc ultima solutio satis probabilis apparet, licet prima non careat probabilitate. Et ita dicitur ad argumentum, quod Aristoteles in secundo modo *per se* posuit illas propositiones, in quibus prædicatum est propria passio de proprio subjecto, quia tale subjectum est de ratione prædicati. Si tamen subjectum cui convenit propria passio prædicetur de ipsamet passione, non dixit Philosophus pertinere ad secundum modum.

Ad secundum dicitur prædicationes indirectas non ex eo præcise quia indirectæ sunt excludi a secundo modo *per se*, ut aliqui putant, eo quod propositio indirecta non est de omni, quod requiritur ut aliqua propositio sit *per se*. Cæterum hoc instatur in illis directis in quibus subjectum convertitur cum prædicato, et sic omni subjecto prædicatum convenit, ut cum dicitur: Risibile est homo, rationale est homo.

Et ideo dicendum est quod in istis indirectis aliquando fit propositio identice essentialis, ut cum dicitur: Rationale est homo, et tunc identice etiam pertinet ad primum modum, quia unum extremum pertinet ad essentiam alterius identice; aliquando vero faciunt propositionem contingentem, ut cum dico: Animal est homo, et tunc non est in aliquo modo *per se*, nec de omni, quia est contingens; aliquando vero prædicatur subjectum de passione propria, ut: Risibile est homo, et tunc est in primo modo *per se*, quia prædicatum homo pertinet ad definitionem et quidditatem risibilis, saltem *per additamentum*, sicut subjectum ponitur in definitione accidentis, ut dicitur vii Met.; et eodem modo quando correlativum prædicatur de correlativo in obliquo, ut cum dicitur: Pater est filii pater, etiam ad primum modum *per se* in

obliquo et per additamentum, quia sic pertinet ad ejus definitionem. Hæc vero propositio: Animal est rationale vel irrationale, ratione disjunctivi est necessaria et de omni, reduciturque ad secundum modum per se, quia licet rationale et irrationale sint differentiæ contrahentes, tamen illud disjunctum habet se ut propria passio, quia proprium est animalis et per se quod aliquo illius disjuncti contrahatur.

Ad tertium respondetur quod accidentia communia, si possunt reduci ad subjectum proprium, ut calor ad ignem, frigus ad aquam, tunc definiuntur ut propriæ passionis per talia subjecta in primo modo per se per additamentum, ut explicatum est. Si vero non sint reducibilia ad aliquod subjectum proprium, tunc non definiuntur per tale subjectum, quantum est ex ratione suæ speciei, quia ab illo subjecto speciem non habent; inhærentia tamen talis accidentis, seu accidentis ut capax inherendi per subjectum definiuntur, quia aptitudo ad inhærendum essentialis est accidenti, sed generice, non specificè.

Ad quartum respondetur: Prædicatum per se quarto modo posse esse accidentale in prædicando, sed est per se in causando, et ita: Calidum calefacit, dicit prædicationem quinti prædicabilis, sed causalitatem per se.

Circa prædicatum quod vocatur secundum quod ipsum, vel prædicatum universale, notandum est ex D. Thoma, 1 Post., lect. xi, quod non dicitur prædicatum universale eo modo quo quinque prædicabilia dicuntur universaliter prædicando, sed secundum quamdam totalitatem et adæquationem, quatenus nec subjectum sine ipso, nec ipsum sine subjecto invenitur, quod est dici ad convertentiam: potest enim aliquid universaliter prædicari, non

tamen secundum quod ipsum, ut cum dicitur: Omnis lapis est coloratus, prædicatio est universalis, sed non est secundum quod ipsum, quia non in quantum lapis coloratus est, sed in quantum mixtum. Quare ad prædicatum universale, vel secundum quod ipsum requiruntur tres conditiones. Prima, ut sit de omni, id est universaliter dicatur. Secunda, ut sit per se primo vel secundo modo, id est, necessario conveniens.

Tertia, ut dicatur ad convertentiam, seu in quantum tale. Qua ratione ultima differentia et propria ejus passio conveniunt per se primo, et secundum quod ipsum; ut: Homo est rationalis, vel risibilis, per se primo et ratione ipsius hominis convenit; si vero dicatur: Homo est animal, vel sensibilis, non convenit per se primo, licet essentialiter conveniat, quia etiam convenit aliis, et consequenter ratione nature communis, non ad convertentiam, sed secundum quod ipsum. Et sic dicitur hoc prædicatum: « quod dicitur de omni, et per se, et hoc quod ipsum est »: per se, inquam, in primo, vel secundo modo per se itatis, qui solum sunt modi prædicationis. Itaque de omni et per se, et secundum quod ipsum se habent ut superius et inferius; nam omne prædicatum secundum quod ipsum est per se, sed non e contra, omne per se est de omni, sed non e converso.

QUÆSTIO XXV

DE DEMONSTRATIONE.

Ex præmissis per formam syllogisticam dispositis in materia necessaria fit demonstratio, de qua præcipue agitur in isto opere, et ideo explicatis præmissis sequitur agere de demonstratione, in qua

tria possumus considerare. Primum est definitio, seu essentia illius. Secundum, materia ex qua constat et circa quam versatur. Tertium, divisio ejus in demonstrationem quia, et propter quid. Nam de illius effectu, qui est scientia, agemus quæstione sequenti.

ARTICULUS I.

Utrum recte sit definita demonstratio ab Aristotele.

Dupliciter definitur ab Aristotele demonstratio. Primo, ex ordine ad effectum quem causat, qui etiam est finis ejus. Secundo, ex ordine ad materiam ex qua constat. Et ita prima definitio est secundum ordinem causandi; secunda in quantum est causata ex suis principiis. Prima definitio est: Demonstratio est syllogismus efficiens scire; scire autem est cognoscere causam, ob quam res est, et illius causam esse, et fieri non posse ut aliter res se habeat. Secunda: demonstratio est syllogismus constans ex veris, primis, immediatis, prioribus, notioribus, causisque conclusionis.

Circa primam definitionem adverte tres particulas. Prima est ly syllogismus, secunda ly efficiens, tertia ly scire. Dicitur syllogismus ad declarandum quam formam argumentationis exigit demonstratio, scilicet syllogisticam; enthymema enim, nisi subintelligatur propositio quæ illi deest, et reducat ad formam syllogismi, non habet sufficientem dispositionem ut generet scientiam, quia in una tantum præmissa medium non applicatur, vel explicatur ut actualiter conveniat extremis, sine qua applicatione non fit evidens illatio qua ununtur inter se extrema; et ita, si con-

cludit enthymema, est in virtute syllogismi ad quem reducitur. Quia vero non sufficit explicare rationem syllogismi ex parte formæ, nisi etiam explicetur ex parte materiæ, quæ debet importare necessariam connexionem ut demonstrationi deserviat, ideo talis materia explicatur in hac definitione, per effectum quem habet, scilicet generare scientiam; sicut in sequenti definitione, per intrinsecas condiciones quibus constat.

Secunda vero particula est ly efficiere, ubi difficultas est, quo genere causæ demonstratio dicatur efficere scientiam. Sed breviter respondetur quod vel loquimur de scientia actuali, seu de assensu scientifico, qui est ipsum scire; vel de habituali, id est habitu scientifico, qui producit ex actuali scientia. Si primo modo loquamur, non tota demonstratio, sed præmissæ conveniunt dispositæ et admixtæ sunt causa scientiæ; nam demonstratio integra, prout includit præmissas et conclusionem, includit assensum scientificum ex parte conclusionis, et causam talis assensus ex parte præmissarum. Præmissæ autem influunt in conclusionem, sicut dictum est præcedenti quæst., art. III, effective et formaliter: effective quidem ipsi assensus præmissarum, qui sunt formales notitiæ, seu conceptus quibus actuatur intellectus ad inferendum conclusionem; formaliter autem ipsa objecta, seu res cognitæ, quæ istis notitiis representantur, ipsasque præmissas formales specificant; et quia veritas et objecta principiorum virtualiter continent veritates illatas, virtualiter etiam et mediate specificant assensum conclusionis, qui explicite et formaliter tendit in ipsam veritatem conclusionis. Si vero loquamur secundo modo de efficientia habitualis scientiæ, dicendum est